

<https://doi.org/10.53231/LZAV.22.2.6>
Iesniegts/Submitted: 27.04.2022

RĪGAS UN LIVONIJAS REFORMĀCIJAS PERIODIZĀCIJA LATVIJAS VĒSTURĒ

Voldemārs Lauciņš
vlaucinsh@inbox.lv

Atslēgvārdi: Reformācija, Latvijas vēsture, Baznīcas vēsture, teoloģijas un ideju vēsture

Rīgas un Livonijas Reformācijas periodizācijai Latvijas un Latvijas baznīcas vēsturē ir vairāki slāņi. Vispārējā vēsturē Reformācijas vispārējās periodizācijas jautājums risināts dažādi, vadoties pēc politiskām un ekonomiskām tendencēm (to trūkuma) u. c., un visumā Reformācija iekļaujas Viduslaiku noslēguma fāzē, kas mūsu zemē sakrīt ar Livonijas konfederācijas pastāvēšanas noslēgumu. Ja vērtē no lokālā skata punkta, tad Rīgas un Livonijas Reformācija bija kontinuitātē ar vispārējo mūsu zemes, toreiz Rietumeiropas perifērijas, vēsturisko laika plūdumu. Reformācija noslēdz šo posmu ar iekšbaznīcisku (teoloģisku) izvēli palikt katoliskās kristietības Vitenbergas tradīcijā. Reformācijas aktivitātes gan neizsīkst un atspoguļojas arī Reformācijas kontinuitātē, kad, īpaši Lietuvas-Polijas konversijas politikas ietekmes rezultātā, Latgalē ienāk katoliskās kristietības Romas (t. s. katoļu) tradīcija. Tādējādi Rīga un Livonija bija un palika teju nemainīga savā baznīcas valsts status quo, kurā izmaiņas ieviesa vien ar Lietuvas-Polijas valsts aktīvo pāvesta Reformāciju jau pēc teju pusgadsimta.

Raksta sagatavošanas laikā konstatēts, ka Reformācijas kā atsevišķas parādības izdalīšana nav pamatota, ja vien runa nav par ideju un teoloģijas vēsturi, jo Reformācija neapšaubāmi ienesa jaunus, līdz tam nepierastus vaibstus teoloģijas skatā. Izmaiņas ir politiskas, mainās augstākā vadība, kas veido skaidru periodizējumu mūsu zemes vēsturē, arī ar pastarpinātu Reformācijas ietekmi. Savukārt, ekonomiski mūsu zemes notikumu attīstībā izmaiņu praktiski nav. Daudz plašākā kontekstā Rīgas un Livonijas Reformācijas unikālitate ir tā, ka tā trīs noteiktos brīžos ir vēsturisko notikumu "flagmanis".

Rīgā 1522. gada 12. jūnijā Svētā Pētera baznīcas kapelāns Andreass Knopke (arī Knopkens, vācu *Andreas Knöpken*, 1468–1539) ar franciskāņu mūkiem publiski diskutēja par teoloģiju, "kā atšķirt cilvēcīgu domāšanu, spriešanu un darīšanu no Dieva vārda un viņa darbiem".¹ Andreasu Knopki uzskatīja par uzvarētāju, un debati pieņēma

par Reformācijas sākumu Rīgā un visā Livonijas konfederācijā,² kuras daļa (kopā ar mūsdienu Igauniju) bija mūsu zeme. Šogad aprit 500 gadi kopš minētā notikuma, tāpēc ir vērts uzdot jautājumu par Rīgas un Livonijas Reformācijas vietu mūsu vispārējā un Baznīcas³ vēsturē — vai tā sāk, turpina vai noslēdz kādu tās periodu? Atbildei, izvērtē-

jumam un priekšlikumiem rakstā salīdzināta mūsu vispārējās vēstures periodizācija ar Rīgas un Livonijas Reformācijas vēstures notikumu attīstību.

Rakstā periodizācija šķetināta, apzino ties to vēstures kontinuitātes,⁴ pētnieka personības un laiktelpas ieinteresētības mijiedarbībā.⁵ Šāda mijiedarbība ir neizbēgama, kaut neafišēta vēsturnieka darbā, gluži kā Kolkas ragā Rīgas līča un Baltijas jūras ūdeņu sadures vieta — redzama, kaut arvien kustībā. Tāpēc raksta pirmajā daļā apskatīti svarīgākie fona temati, lai otrajā daļā varētu pievērsties Rīgas un Livonijas Reformācijai.

1. Nepieciešamais konteksts

16. gadsimta Reformācija mūsdienās nav populārs temats, piesaistot uzmanību vien dažādās gadadienās, kā tas notika tās piecsimtgadē (2017. gadā), un ar to nodarbojas neliela daļa pārsvarā specifisku jomu vēstures, teoloģijas un reliģijas pētnieku. Tas Reformācijas tematu dara mazāk pazīstamu un nereti kalpo par iemeslu klišejām. Tāpēc raksta pirmajā daļā apskatīta vispārējā Reformācijas periodizācija, ar Baznīcu un tās vēstures izpratni saistītā terminoloģija, īpaši — vienlaikus teoloģiski ļoti būtiskais un nereti pārpratumu pilnais termins “katolisks”, un dots ieskats Reformācijas iekšbaznīciskajā (teoloģiskajā un ekleziālajā) problemātikā.

1.1. Reformācijas kopējās kustības periodizācijas aspekti

1517. gada 31. oktobrī ar slavenajām “95 tēzēm”⁶ akadēmiskai diskusijai un mūka, Vitenbergas Universitātes profesora un draudzes mācītāja Dr. Mārtiņa Lutera (*Martin Luther*, 1483–1546) personiskiem ticības meklējumiem sākās mūsdienās par Reformāciju sauktā notikumu ķēde.⁷ Tā izrādījās ārkārtīgi aktuāla milzīgam cilvēku daudzumam, ietekmēja kristīgo Baznīcu, kultūru un citas sfēras. Par Reformācijas sākumu īsti netiek diskutēts, tās veicinošos apstākļus saistot ar Viduslaiku vēsturi, bet

viedokļu dažādība pastāv par tās iedarbības ilgumu un periodizāciju.

Tik daudzslāņainiem notikumiem un to ietekmes rezultātiem bagātam vēsturiskam materiālam ir daudz aspektu, un Reformāciju dažādu sfēru pētnieki atkarībā no sava laikmeta aktualitātes raksturo ekonomiski, politiski, teoloģiski utt. Atšķirīgs sākuma, izejas punkts veido atšķirīgus aprakstus, un, risinot samudžināto kamolu, nonāk pie gana atšķirīgiem rezultātiem un vērtējumiem.

Vispopulārāk ir apskatīt redzamākās personas, kā pirmo izvēloties Dr. Mārtiņu Lutera. Viņam līdzās nereti min gan dažādus pāvestus, īpaši Adriānu VI (1459–1523, amatā kopš 1522. gada) vai Pāvilu III (1468–1549, amatā kopš 1534. gada), gan Žanu Kalvinu (*Jean Calvin*, 1509–1564), valdniekus u. c. Šādi var runāt par Reformācijas pirmo paaudzi un turpmākajām paaudzēm. Pētniecībā izplatīts ir arī politiskais aspekts, kurā seko dažādu valstisku veidojumu attīstībai (laicīgās varas centralizācijas un absolūtisma tendencēm), un gana populāri ir ekonomiskie aspekti (pilsētu lomas pieaugums vai agrīnās kapitālisma pazīmes) vai ievērojami notikumi (lielie ģeogrāfiskie atklājumi, grāmatu iespiešanas tehnikas ieviešana, turku osmaņu iekarojumi, rekonkista vai fakts, ka Reformācija pēc tās noslēguma baznīcpolitiski sadalīja Rietumu kristietības romāņu un ģermāņu valodu grupas atšķirīgās konfesiju pusēs) u. c.

Ņemot vērā Reformācijas ietekmes plašāku tvērumu, raksta autors secina, ka minētajiem faktoriem pāri izkristalizējas plūdums, kas ļauj identificēt ar baznīcu (sajūgtu ar laicīgo varu) saistītus tiešus un no tiem izrietošus, pastarpinātus turpmāko vēsturi ietekmējošus Reformācijas notikumus. Tiešo notikumu ķēdē iekļaujas daudzveidīga visu iesaistīto pušu teoloģiska vai baznīcas darbība laikā no 1517. gada līdz pēc Dr. Mārtiņa Lutera nāves notikušajam Šmalkaldes karam (1546–1547). Var uzskatīt, ka ar šo karu, kad diskusijas un neliela mēroga

vajāšanas⁸ pārgāja Svētās Romas Impērijas iekšējā militārā konfliktā, sākas pastarpinātās Reformācijas norise un konfesionālizācija, Reformācijas laika konfesiju nostiprināšanās. Tajā būtiskākais ir 1555. gadā parakstītais "Augsburgas miers", kurš ar formulu "*cujus regio, eius religio*" ("kas valda, tas nosaka konfesionālo piederību") apstiprināja 1526. gada Špeieras Reihstāga panākto konfesionālo kompromisu. Eiropā konfesionālizācija ilgst līdz Trīsdesmitgadu karu (1618–1648) noslēdzošajam Vestfālenes miera līgumam, kurā trīs ievērojamākās kontinentālās Eiropas Reformācijas konfesijas (Romas, luterāņu un kalvinistu) definēja kā katoliskās latīņu kristīgās Baznīcas daļas (*partes*).⁹ Tas nenozīmē, ka turpmākajā vēsturē vairs nebija ar reliģiju maskētu konfliktu, bet gan to, ka Vestfālenes miera līgums ar visas Reformācijas konfesijas vienādi vērtējošo formulējumu kalpo par atskaites punktu, pastarpinātās Reformācijas noslēguma līniju.

Dalīšanai tiešajā Reformācijas norisē, kurā kontinentālajā Eiropā izveidojās trīs konfesijas — Romas katoļi, luterāņi un reformāti —, un pastarpinātajā norisē, konfesionālizācijā, ir savas vājās puses, pelēkās zonas, bet tā piedāvā vienkāršu un saprotamu rīku atsevišķu vēstures notikumu izvērtēšanai, periodu identificēšanai. Tāpēc tas te piemērots un ar tā palīdzību arī tiks vērtēta Rīgas un Livonijas Reformācija.

1.2. Katoliskums — nozīmīgs teoloģijas un Baznīcas vēstures termins, un 16. gadsimta Reformācijas un pēcreformācijas izvērtēšanai traucējoša klišeja

Ar katoliskumu saistītus terminus ("katolis" utt.) vispierastāk lieto baznīcpolitiski un konfesionāli, attiecinot tos uz Romas pāvestam pakļauto draudžu struktūru un plašāk uz ne-protestantisko pēcreformācijas kristietību, reizēm iekļaujot Bizantijas kristietību (grieķu katoļus) un pat anglikā-

nismu.¹⁰ Termina "katolisks" nozīme (no grieķu *καθολικός* — vispārējs¹¹) sākotnēji un daudzu gadsimtu garumā bija teoloģiska, nesaistīta ar noteiktu struktūru, bet ļoti cieši saistīta ar kristietībai klasiski ļoti nozīmīgo, bet vienai otrai lielai pasaules reliģijai svešo¹² ekskluzivitātes jeb pareizās mācības dievkalpošanas elementu.¹³

Tā kā termina "katoliskums" un tā atvasinājumu teoloģiskais lietojums nes sev līdzīgu spriedzi — prasību pareizo mācību arvien meklēt un kristiešu kopai svarīgu teoloģisku spriedumu, un politiskais, konfesionālais lietojums nereti rada pārpratumus, raksta pirmajā nodaļā ieskicēta šī daudzslāņainā termina teoloģiskā un baznīcpolitiskā lietojuma vēsture. Termina vēstures pirmais posms skaidrots turpmākajās rindkopās, otrais un trešais posms apskatīti nākamajās apakšnodaļās. Nodaļu noslēdz termina nozīmes dinamikas pēc Reformācijas apskats. Svarīgi piezīmēt, ka pirmajos divos vēstures posmos termina nozīme ne tikai parasti tika saprasta teoloģiski, bet to arī iekrāsoja baznīcpolitiskā nianse — iekšbaznīciski — un mijiedarbība ar laicīgo varu, kas ieskicēta abu posmu skaidrojumos.

Pirmajā posmā, tūkstošgadē pēc Kristus, terminu "katoliskums" jeb "katolicitāte" pēc tā pamatnozīmes — "vispārīgums" — lietoja teoloģiski, attiecībā uz vispārēji atzītām, pareizi mācošām un praktizējošām kristiešu grupām. Tas ir — uz Baznīcu iepretim deviācijām.¹⁴ Senbaznīcā katoliskums vienlaikus bija arī aicinājums palikt pareizajā mācībā. Šādā teoloģiskā lietojumā "katolisks" bija (un ir!) sinonīms terminam "ortodokss", "pravoslāvs".¹⁵ Šī posma katoliski ortodokso kristietību milzīgajā ģeogrāfiskajā izplatībā ar gana daudz dažādām iekšējām niansēm vienoja Vecās un Jaunās Derības Bībeles pamats, piešķirot dažādas pakāpes autoritāti tradīcijai.¹⁶ Ievērojamākā praktiskā atšķirība bija *lingua franca*, lietotā valoda, kur, pastāvot dažādu valodu un kultūru kristiešu grupām (t. sk. armēņu, koptu,

ģermāņu u. c.), dominēja vēlīnās Romas Impērijas principiālais dalījums — latīņu Rietumi ar galvaspilsētu Romā, vēlāk Milānā un Ravennā un grieķu Austrumi ar galvaspilsētu Konstantinopolē. Baznīcpolitiskā termina svars pareizajai ortodoksi katoliskajai kristietībai pieauga ne tikai tad, kad tā pārstāja būt vajātās ticības statusā, bet it īpaši, kad kristietība nostiprinājās kā valsts baznīca vispirms Armēnijā, bet vēlāk arī Romas Impērijā un citur.

Baznīcpolitisku (mūsdienu izpratnē — konfesionālu) robežšķirtni starp katoliskajiem Rietumiem un ortodoksajiem Austrumiem 1054. gadā ievilka Lielā shizma, abām pusēm paturot sev teoloģisko pretenziju uz (ortodokso vai katolisko) pareizumu.¹⁷ Saskaņā ar Lielās shizmas dziļāko būtību abi termini — “katoliskums” un “ortodoksija” — vairs nevarēja pilnībā ietvert sākotnējo teoloģisko izpratni¹⁸ par visu pareizi mācošo, pasludinošo un Dievu godinošo kristietību. Baznīcpolitiski tie tagad apzīmēja konfesionālās struktūras, kuras savstarpēji arvien attālinās.

1.2.1. Katoliskums līdz Reformācijai

Otrais katoliskuma posms Rietumu latīņu jeb katoļu kristietībā pastāvēja teju pustūkstoti gadu no Lielās shizmas līdz 16. gadsimta Reformācijai. Šī posma katoliskuma izpratnes sakarā ir jārunā par cilvēkiem un kustībām katoliskajā Rietumu baznīcā, dēvētiem par reformatoriem pirms Reformācijas, kuru darbība Viduslaiku baznīcā nereti palika doktrināli neatrisināta. Tā iespaidā katoliskajā kristietībā vairākos svarīgos jautājumos pastāvēja viedokļu plurālisms, kas tieši vai netieši ietekmēja Reformāciju. Līdzās tam jāmin nozīmīgākās iekšbaznīciskās un valsts un baznīcas attiecību pretstāvēšanas cīņas un idejiskais fons, kas šajā posmā ietekmēja turpmāko vēstures attīstību.

Reformatori pirms Reformācijas ir gan atsevišķi cilvēki, gan veselas kustības. No cilvēkiem pazīstamākie: Džons Viklifs

(*John Wycliffe*, 1330–1384) Anglijā, Jans Huss (*Jan Hus*, 1369–1415) mūsdienu Čehijā un Hieronīms Savonarola (*Girolamo* (arī *Hieronymus* un *Jerome*) *Savonarola*, 1452–1498) Itālijā.¹⁹ Reformācijas diskusijas un dažādu konfesiju nostāju teoloģijā ietekmēja Tūras Berengāra (*Berengarius Turonensis*, ap 1010–1088) diskusija par Jēzus Kristus klātbūtni (reālprezenci) Svētajā Vakarēdienā. Pie Reformācijas kustības tiek pieskaitīti valdnieši²⁰ Eiropas Dienvidrietumos, un pie pirmsreformācijas apstākļiem svarīgi ir minēt arī Reformācijas ietekmi izšķiroši mazinošu, tātad tomēr ietekmējošu, notikumu — 15. gadsimta nogalē veiktās baznīcas reformas Spānijā.²¹

Baznīcas un teoloģijas vēstures pētniecībā grūtāk formulējamas un Baznīcas vēstures izpratnei, aprakstīšanai un vēsturisko jautājumu pārrunāšanai izšķiroši nepieciešamas niansas nereti slēpjas aiz vispārējā vēsturē pierastā notikumu, atsevišķu svarīgāko personu un cilvēku grupu apzināšanas, jo kristīgajā Baznīcā ticības mācības praksi vēsturē vistiešāk sastop izpratnē par baznīcu (teoloģiski — eklezioloģijā). Atšķirības eklezioloģijā bija pamatā tam, kā vēlāk dažādās konfesijās interpretēja Reformācijas notikumus. Piemēram, pāvesta atbalstītā baznīcas izpratnē ar garīdznieku dominanti vēlākie Romas katoļi nereti saskatīja katoļu taisnīgu pretdarbību, ja klēri, īpaši bīskapi, atbalstīja pāvesta partiju, bet interpretēja kā nodevību, ja klērs atbalstīja citas Reformācijas konfesijas.²²

Reformācijas laikā ievērojamu teoloģisku lomu baznīcas politikā nospēlēja pirms tās notikušās baznīcas iekšējās cīņas par autoritāti. Viduslaiku latīņu kristietība ar nesaraucjami ciešajām baznīcas un valsts attiecībām bija ievērojama ar kāpumu un kritumu pilnajiem pāvestu centieniem ieņemt noteicošo lomu arī laicīgajā sfērā. Tūkstošgažu mijā pāvesta vara pieauga vairāk nekā jebkad iepriekš, turpretī 14. gadsimtā, no 1307. līdz 1377. gadam, pēc pāvestu

rezidences pārceļšanu uz Aviņonu tā piedzi-voja lielāko kritumu. Šis laiks noslēdzās ar vairāku gadu desmitu ilgu laiku, kad vienlaikus valdīja divi vai trīs pāvesti, un lielākā nozīme šīs situācijas atrisināšanā bija 15. gadsimta konciliem, kas mēģināja ierobežot pāvesta varu. Šī kustība (konciliārisms) Mārtiņam Luteram viņa darbības sākumā un dažādām reformu grupām deva cerības par strīdu iespējamu atrisinājumu līdz ar neatkarīga vispārēja koncila izveidi. Šie uzskati neizbēgami ietekmēja arī katoliskuma izpratni, kurā baznīcpolitiskais nereti prevalēja pār teoloģisko, tiecoties saglabāt teoloģiskā sprieduma funkciju.

Politiski būtiski Reformācijā bija ne tikai viduslaiku feodālajā sistēmā administratīvi tik svarīgie augstdzimušie, bet arī arvien nozīmē pieaugošās pilsētas.²³

Reformāciju ietekmēja viens no nozīmīgākajiem Renesanses strāvumiem — humānisms —, kas meklēja šķietami jau nostiprinātu un pašsaprotamu izpratņu avotus (*ad fontes*). Mudinājums kristīgās Baznīcas pārstāvjiem ieskatīties Bībelē pavisam drīz noveda pie vairāku nopietnu pretrunu starp Bībelē rakstīto un baznīcas vadības sludināto konstatācijas. Arī Bībelē meklējošais Svēto Rakstu profesors Dr. Mārtiņš Luters bija humānisma iespaidots.²⁴ Līdzīga kustība ar zināmu ietekmi bija misticisms, kas Reformācijas laikā kalpoja par vienu no diskusiju telpām.²⁵

1.2.2. Katoliskuma transformācija Reformācijas laikā

Mums pierasto konfesionālo situāciju, trešo fragmentizētās latīņu kristietības katoliskuma posmu, veidoja un nostabilizēja ātra, sarežģīta un grūti izsekojama attīstība Reformācijas laikā, kad ne tikai radās un nostiprinājās dažāda Reformācijas laika mantojums, bet arī dažādās konfesijas ieguva savus apzīmējumus. Visas Reformācijas latīņu jeb katoliskās kristietības puses uzskatīja, ka ir pareizās mācības tālāknesējas un savos centienos to arvien meklē. Līdz

ar to līdzās terminiem “katolisks” un “ortodokss” kristietība ieguva jaunu terminu ar šādu pretenziju — “evaņģēlisks” (no “evaņģēlija”, Jēzus Kristus apliecinājuma) —, kas vietumis kļuva par baznīcpolitisku sinonīmu “protestantiskam”.

Par katoļiem sauktā konfesija izveidojās uz Romas bīskapa hierarhijas attīstītākās pretkonciliārisma formas pamata, ar, līdzīgi citām šajā laikā tapušajām konfesijām, izšķirošu Reformācijas laika formējumu — Tridentes koncila (1546–1563) lēmumiem. Vienkāršotu termina “katolis/katoļi” lietojumu attiecinājumā uz šo jauno konfesiju, tai skaitā vēstures un teoloģijas speciālistu vidū, veicināja ievērojamais šai konfesijai piederīgo cilvēku skaits²⁶ un globālais ģeogrāfiskais tvērums, ko veidoja koloniālā (lielākoties — Spānijas un Portugāles) ekspansija. Lai izvairītos no vienkāršojuma radītiem pārpratumiem termina “katolis/katoļi” lietojumā, šai konfesijai ir piedāvāti vairāk vai mazāk noderīgi precizējoši termini, piemēram, “Romas katoļi” (Latvijā šīs konfesijas oficiālais nosaukums), vienkāršojot — “romieši” un “pāvestieši”.

Līdzās “katoļiem” visbiežāk lietotais ar Reformāciju vai pēcreformāciju saistītais termins ir “protestanti”. Tas radies no 1529. gada Špeieras Reihstāgā iesniegtā protesta pret lēmumu, kas atcēla trīs gadus iepriekš šī paša Reihstāga pieņemto lēmumu piešķirt zemju valdniekiem tiesības ticības lietas savās zemēs kārtot pēc savas sirdsapziņas.²⁷ Nereti šo protestu interpretē kā konsolidētu opozīciju ar vismaz garīgi kopīgu vadītāju — Mārtiņu Luteru —, un vienotu programmu pret Romas pāvestu un viņa atbalstītājiem. Protestētāju vairums gan bija Mārtiņa Lutera rakstu un darbības ietekmēti. Taču tā sauktie protestanti ne vien nebija monolīta grupa, bet dažādos laikos pat bija pretinieki.

Uz katoliskās Rietumu baznīcas pamata, neskaitot jaunus katoļus, izveidojās četras nozīmīgākās tā saucamo protestantu gru-

pas. Pirmā bija ar Dr. Mārtiņu Luteru saistītā Vitenbergas Reformācija, kuras piekritējus vēlāk sāka dēvēt arī par "luterāņiem", par kuriem izvērstāk stāstīts turpmāk. Otrā ievērojamā, kaut sākumā mazāka, bija ar Ulriku Cvingliju (*Huldrych* (arī *Ulrich*) *Zwingli*, 1484–1531) saistītā Šveices Reformācija, kuras vairums jau visai drīz (Cīrihes vienošanās ievaros 1549. gadā) panāca vienošanos ar Žana Kalvina sekotājiem un kura turpmāk tika dēvēta par "reformātiem" un "kalvinistiem". Notikumiem attīstoties, opozīcijā pāvestam iekļāvās arvien jaunas Eiropas teritorijas un 16. gadsimta 30. gados karalis Anglijā veica baznīcas hierarhijas reformu, izveidojot trešo lielo nosacītā protestantisma grupu — "anglikāņus". Sākotnēji viņi meklēja teoloģiskus kontaktus ar luterāņiem, bet jau drīz nosliecās reformātu virzienā.

Akadēmiskā teoloģijas polemika un politiskais atbalsts padarīja pirmās trīs grupas savstarpēji (un ar Romas baznīcu) līdzīgas. Ceturtā grupa, vairāk orientēta uz vienkāršiem bibliskajiem interpretējumiem un saasināti tiem pakļautu dzīvi, bija tā sauktās "radikālās" Reformācijas pārstāvji, kuri teoloģiskus jautājumus nesalīdzināmi mazāk risināja akadēmiski un nespēja gūt ievērojamu politisko atbalstu. Tās ietvaros ar laiku izveidojās tāda grupa kā menonīti un citas.

Turpmākajos gadsimtos attiecības šo četrus²⁸ protestantu grupu vidū teoloģisku, saimnieciski politisku, personisku un citu iemeslu dēļ nebija statiskas, tās skāra dažādas izmaiņas. Mijiedarbībā starp protestantu grupu pārstāvjiem veidojās atvasinātas grupas (latviskajā vidē, piemēram, baptistu, metodistu un citas), tajās attīstījās tā saucamā protestantu teoloģija, un tāpēc tās apzīmējošie termini nereti ir grūti konkrētizējami un mazāk informētam cilvēkam var radīt pārpratumus.

Latvijas konfesionālā konteksta dēļ — atsevišķi par luterāņiem. 16. gadsimta Reformāciju aizsākušajam Dr. Mārtiņam Luteram nebija nekāda plāna reformācijai²⁹

un apzīmējums "luterāņi" īsti negāja pie sirds.³⁰ Tā dēļ pēc reformatora nāves šis apzīmējums "pielīpa" lielai daļai Vitenbergas Reformācijas piekritēju.³¹ Šī kristīgā grupa veidojās savpatībā, daudzos jautājumos paturot pirmsreformācijas katoliskās baznīcas nostādnes un par tām esot pastāvīgā diskusijā ar Romas baznīcu. Paši luterāņi nereti debatē par šo terminu, tā vietā piedāvājot, piemēram, "konkordisti" (teoloģiskās vienprātības meklētāji) vai labprāt arī citu tradīciju kristiešu izmantoto "evaņģēliskie katoļi". Raksturīgākā luterāņu atšķirība no tā saucamajām protestantu baznīcām ir prasība pēc skaidras teoloģiskas vienprātības pamatjautājumos. Šī iemesla dēļ jau 1530. gada Augsburgas sanāksmē Vitenbergas Reformācijas pārstāvji atteicās vieneties ar protestantiem uz krietni izplūdušas teoloģijas pamata (tobrīd vizīteiktāk — par Svēto Vakarēdienu), katram uz Reihstāgu veidojot savu ticības apliecību.

1580. gadā uz Augsburgas ticības apliecības piecdesmitgadi tika izdota "Vienprātības grāmata" ("*Liber Concordiae*"), kura apvienoja vairumu luterāņu daudzās vācu zemēs un Skandināvijā tradīcijā, kas ir vēsturiski ļoti cieši saistīta ar mūsdienu Latvijas teritoriju. Citu protestantu baznīcu pārstāvji turpmākajos gadsimtos turpināja būt gana vispārīgi vairākos teoloģiskos jautājumos, bet luteriskā kristietība saglabāja savu izteikto partikularitāti cauri dažādiem 17. un 18. gadsimta idejiskiem un vēsturiskiem uzplūdiem — racionālismu, romantismu utt. Lielākās izmaiņas luterisko kristietību skāra 19. gadsimtā, daudzām luteriskās teoloģijas mācību iestādēm Vācijā ietekmējoties no dažādām sekulārisma kustībām un pakāpeniski mazinoties luteriskajai partikularitātei Vācijā un Skandināvijā. Tā ietekmē pēc Pirmā pasaules kara daudzviet luteriskajā kristietībā uzsvāri pakāpeniski tika pakārtoti protestantisko baznīcu mācībai, daudzus iekļaujot luterāņu vispārējā protestantisma plūdmā. Latvijas baznīcā pēdējās desmitgadēs

ir atjaunota luteriskās partikularitātes veicināšana, tāda kā luteriskā renesanse.

1.2.3. Katoliskums laikmetā pēc Reformācijas

Raksta apjoma ierobežojuma dēļ nekavējoties pie Reformācijas notikumiem pasaulē, ir svarīgi izcelt, ka katoliskums konfesionālajā laikā turpināja būt par meklējumu objektu visās Reformācijas laika konfesijās arī pēc Reformācijas.

Romas baznīcā līdz ar konfesijas izveidošanos pamanāmākās katoliskuma debātes bija: jansenisti³² 17. gadsimtā; domātājs Blēzs Paskāls (*Blaise Pascal*, 1623–1662) ar sekotājiem 18. gadsimtā; pēdējo gadsimtu Vatikāna koncili — 19. gadsimtā Pirmā Vatikāna koncila lēmums par pāvesta nemaldīgumu, kura oponenti izveidoja tā saukto “veckatoļu” baznīcas, un 20. gadsimta Otrā Vatikāna koncila radītās domstarpības.

Svarīgas bija arī luterāņu katoliskuma pretenzijas 16. gadsimta noslēgumā un 17. gadsimta tā sauktās luteriskās ortodoksijas laikmetā un anglikāņu īpaši aktualizētie katoliskuma meklējumi 19. gadsimta sākumā, kad ar “Oksfordas kustību” aizsākās ievērojama anglikāņu teoloģijas pārorientācija no Reformācijas uz senbaznīcu, pārņemot vairākas Romas baznīcas prakses.

Tāpat svarīgi minēt 19. gadsimta vācu protestantisma pārstāvju katoliskuma noraidījumu, kas ietekmēja teoloģisko domu tālu aiz Vācijas un pat Eiropas robežām. Viņu skatījumā patiesais protestantisms parādījās tikai līdz ar vai nedaudz pirms viņiem pašiem.³³ Svarīgākas par katolisko skatījumu bija dažādas progresīvisma idejas, un to nesēji nereti neizvirzīja katoliskās pretenzijas, kas kopumā ietekmēja teoloģiju un vispārējo vēsturi.

Ar 1910. gada pasaules misijas konferenci Edinburgā aizsākās ekumēniskā kustība, kurā daudzas protestantu baznīcas meklēja un vairumā gadījumu panāca iespēju apvienoties nedaudzās konfederatīvās, sav-

starpēji ciešās sadraudžu organizācijās, bet ne vienā organizatoriskā struktūrā, vienotā lielumā. Tā tapa globāla platforma — Pasaules Baznīcu padome (*World Council of Churches*, 1948. gadā). Līdztekus tam Eiropas protestanti vienojās Loenbergas līgumā (1973. gadā) un anglikāņi un Skandināvijas luterāņi Porvo līgumā (1996. gadā). Katolicisma (ne vienmēr — katoliskuma) ietekme protestantu vidū nenoliedzami pieauga pēc Romas baznīcas Otrā Vatikāna koncila (1962–1965).

Globālisma tendences ir skārušas arī luterismu. Luterāņu pirmie savstarpējo vienotību veicinošie soļi bija 19. gadsimta vidū. Starpkaru posmā tika nodibināta Luterāņu padome,³⁴ un mūsdienās pastāv divas lielākās luterāņu globālās platformas — Pasaules Luterāņu federācija (*Lutheran World Federation*, 1947) un Starptautiskā Luterāņu padome (*International Lutheran Council*, 1993). Tās organizētas teoloģisku apsvērumu dēļ, Pasaules Luterāņu federācijai nepiekrītošām luterāņu baznīcām dibinot Starptautisko Luterāņu padomi.

Arī mūsdienās aktualitāti nav zaudējis katoliskuma jautājums, kuru konfesijas turpina risināt iekšēji un arī savstarpējos dialogos.

2. Rīgas un Livonijas Reformācija vēstures kontekstā

Vispirms šajā daļā ir apskatīta Rīgas un Livonijas Reformācijas esošā periodizācija, lai to salīdzinātu ar notikumu vēsturisko gaitu. Te kā Reformācijas daudzslāņainības un tās izvērtēšanas un periodizēšanas instruments noderēs iepriekšējās daļās piedāvātais Reformācijas dalījums tiešajā un pastarpinātajā periodā. Daļas noslēgums atvēlēts secinājumiem.

2.1. Rīgas un Livonijas Reformācijas periodizācija piemēros

Ieskatam izvēlēti vairāki savu laikmetu ilustrējoši un Reformācijas vietu Latvijas

vēsturē skaroši periodizācijas paraugi. Līdzās vispārējās vēstures materiāliem, ievietoti arī vairāki Baznīcas vēstures paraugi.

Apskatu iesāk pamatoti akadēmiski diskutablās “Vikipēdijas” latviešu šķirklis,³⁵ kuru, sākot meklēt informāciju par Latvijas vēsturi, mūsdienās, visticamāk, vairums interesentu izlasa pirmo. Tajā Latvijas vēsture dalīta 12 periodos, Reformāciju integrējot piektajā punktā “Livonijas periods”, īsi pirms sestā punkta “Cīņas par kundzību Baltijā”. Šāds periodizējums ņem vērā politisko virsvaru lomu, kas mainās Livonijas karā.

Latvijas “Nacionālās enciklopēdijas” daudzu autoru kopdarbībā tapis šķirklis “Latvija”³⁶ ar daudz īsu vēsturisku komentāru ievadītām sadaļām. Mūsu zemes vēsturei veltīta atsevišķa sadaļa bez apakšvirsrakstiem, kurā, informācijai pārklājoties no rindkopas uz rindkopu, konspektīvi izklāstīts svarīgākais. Reformācijas nosaukums nav pieminēts,³⁷ sniedzot vien tās rezultātu — “16. gs. 1. pusē Livonijā par valdošo ticību kļuva luterisms” —, to integrējot plūdumā — Livonijas izveidē un etniski iekšpolitiskās konstitūcijas ieskatā, un Livonijas kara rezultātā notikušajā konfederācijas sadalē ar izrietošu ietekmi uz kultūrvēsturisko novadu veidošanos. Šādā, pastarpinātā, periodizācijā Reformācija saplūst ar citiem notikumiem un nespēlē vispārēju lomu.

Pievēršoties izdotajiem materiāliem, vispirms nepieciešams apskatīt starpkaru laikā izdotu materiālu — Frīda Zālīša grāmatu “Latvijas vēsture”,³⁸ kurā mūsu zemes vēsture līdz brīvvalsts izveidei sadalīta 12 nodaļās. Reformācija iekļauta ceturtnās nodaļas “Latvija kā Vācijas ķeizaristes daļa” 21. apakšnodaļā “Latviešu gara dzīve Livonijas valstiņu laikā”, uzmanību pievēršot latviešu vēsturei dažādu virsvaldību posmos. Šādi, izgaismojot konkrētu etnosu, tiek upurēta plašāka vēstures konteksta vēsts.

Okupācijas laikā izdotā “Latvijas PSR vēsture”³⁹ mūsu zemes vēsturi līdz 20. gadsimtam sadala 14 nodaļās. Reformācijai

veltīta starp trešo nodaļu “Attīstītais feodālisms” un piekto nodaļu “Latvija — Zviedrijas un Polijas kolonija XVII gadsimtā” esošās ceturtnās nodaļas “Latviešu zemes XVI gadsimtā” apakšnodaļa. Komunistiskās historiogrāfijas ietvaros tapušajā darbā periodizācija liekas līdz galam nepārdomāta un “noapaļota”, pieskaņojot to gadskaitļiem un tik vien pieskaroties vēstures krāsām pilnajam 16. gadsimtam.

Par trimdas piemēru izraudzītajā Agņa Baloža grāmatā “Latvijas un latviešu tautas vēsture”⁴⁰ Latvijas vēsture sadalīta 12 nodaļās. Reformāciju apskata trešajā nodaļā “Livonija — Svētās Māras zeme”, starp otro nodaļu “Krusta kari Baltijā” un ceturto nodaļu “Cīņa par Livonijas mantojumu”. Šāds periodizējums atkal vadās pēc virsvaldības, Reformāciju ierindojojot Livonijas noslēguma fāzes notikumos.

Izraugoties neseno laiku Latvijas vēstures aprakstu, izvēle krita uz Ilgvara Butuļa un Antonija Zundas grāmatu “Latvijas vēsture”.⁴¹ Tā ļoti īsi apskata vēsturi līdz 20. gadsimtam, Reformāciju minot pirmās nodaļas “Latvijas teritorija un iedzīvotāji līdz 16. gadsimtam” noslēgumā. Nākamā nodaļa veltīta periodam no 17. līdz 19. gadsimtam. Šeit Reformācijai īsti nepievērš vērību.

Nākamie divi periodizācijas paraugi ņemti no Baznīcas vēstures lauka. Vispirms: luterāņu mācītāja Roberta Emīla Feldmaņa grāmatā “Latvijas Baznīcas vēsture”⁴² Reformācijai pilnīgi vai daļēji veltītas trīs lekcijas — viena lekcija Livonijas laikam un pa vienai lekcijai jau dalītās Livonijas daļām — Vidzemei un Kurzemei. Visas grāmatas materiālā šī informācija aizņem aptuveni 15%. Vērtējot pēc atsevišķu notikumu aplūkojuma, Reformācija ir aprakstīta visdetalizētāk, bet kā periodam lielāks teksta apjoms veltīts jaunākajiem laikiem. Reformācijas atsevišķs periodizējums šeit šķiet pašsaprotams mūsu zemes un Baznīcas vēsturē. Kā otrā ir izvēlēta Romas baznīcas kardināla Juliana Vaivoda grāmatā “Katoļu baznīcas vēsture

Latvijā”,⁴³ kurā apskatīts laikposms līdz 18. gadsimta vidum. Te Reformācijas laika atsevišķi izceltiem notikumiem ir veltīta vidēja daļa, un tas ir galvenais grāmatā aprakstītais notikums. Abu konfesiju pārstāvju skatījumā Reformācija ir nozīmīga, bet katram ar saviem uzsvāriem.

Noslēdzot — Reformācijas notikumu nozīmes Rīgā dēļ pievienota arī galvaspilsētai veltīta Jāņa Strauberga grāmata “Rīgas vēsture”⁴⁴. Grāmatas četras daļas katra aptver divus gadsimtus. Reformācija ir trešajā daļā starp daļām “Ordeņa un bīskapa varas sabrukums” un “Brīvpilsētas laikmets un kalendāru nemieri”. Grāmatas mehāniskais dalījums pa gadsimtiem ir nedaudz mākslīgs, it īpaši daudziem notikumiem bagātajā 16. gadsimtā.

Apskatītie piemēri ļauj secināt, ka vispārējā vēsturē Rīgas un Livonijas Reformācija lielākoties skatīta Livonijas laika noslēguma un mūsu zemes virsvaras maiņas kontekstā. Tas ir būtiski vēlāko notikumu (17. gadsimta zviedru-poļu karadarbības) kontekstā, kad jauno kungu interesēs Reformācijas jautājumi atkal atgriezās dienaskārtībā.

2.2. Rīgas un Livonijas Reformācijas gaita

Rīgas un Livonijas Reformācijas izvērtējums prasa ielūkoties kontekstā, kurā notikuma attīstība, un apskatīt pašu tās gaitu.

2.2.1. Rīgas un Livonijas Reformācijas konteksts

Viduslaiku sākums mūsu zemē sakrita ar Eiropas attīstītajiem jeb augstajiem viduslaikiem (aptuveni 12. gadsimts).⁴⁵ Livonijai, iekļaujoties kristīgajā civilizācijā, pārējās Eiropas pakāpeniskā evolūcijā tapušā līmeņa sasniegšana prasīja strauju izaugsmi. Livonijas konfederācija veidojās pēc Eiropas centrālās un ziemeļu daļas parauga ar perifērijas specifiku. Tā bija Eiropas un krievu zemju saskares robežtelpa, un kustības, kas notika

Eiropā, mūsu zemi sasniedza ar zināmu kavēšanos. Piemēram, konfederācijas pārstāvji piedalījās 15. gadsimta latīņu kristietībai tik nozīmīgā konciliārisma batālijās, bet tās Livonijā iekšēji īpaši neatspoguļojās.⁴⁶

Līdzīgi citām Eiropas baznīcas zemēm Livonijā baznīca un valsts bija integrālā vienībā un laicīga valdnieka vietā formāli augstākā vara piederēja Rīgas arhibīskapam, bet praktiski jau 14. gadsimtā Livonijā dominēja konfederācijas militārā spēka vadītājs — Vācu ordeņa Livonijas atzara mestrs. Kaut arī 15. gadsimtā ordenis bija zaudējis savu galveno atbalstu — Grīnvaldes kaujā stratēģisku sakāvi piedzīvojušo Vācu ordeni —, veiksmīga politika ļāva ordenim saglabāt noteicošo lomu. Nežēlīga sacensība starp mestru un arhibīskapu turpināja plīstīt un vājināt konfederāciju iekšpolitiski.

Vairāku gadsimtu gaitā arvien pieauga starptautisks apdraudējums. Pie robežas trīs spēki meklēja iespējas pārdalīt ietekmi reģionā — Lietuvas-Polijas valsts, Maskavas pakļautībā esošās krievu zemes un Zviedrija. Reģionā svarīgu lomu arvien gribēja spēlēt 15. gadsimtā politiski un militāri ievērojami vājinātā Dānija un Vācu ordenis.⁴⁷ Formālu diplomātisku atbalstu Livonijai sniedza Vācu Nācijas Svētās Romas Impērija, kuras imperatoram Kārlim V (1500–1558) Livonija zvērēja uzticību 1521. gada Vormsas Reihstāgā. Praktisks labums izpalika, jo Livonija bija par tālu, lai impērija varētu sniegt taustāmu atbalstu. Rīgas arhibīskapijas neatkarību no Romas veicināja 1508. gada paziņojums, ka pāvesti Rīgas arhibīskapu turpmāk vairs neieciels, bet apstiprinās Doma kapitula izraudzīto kandidātu. Pieaugusi autonomija ļāva jau nākamajā gadā par arhibīskapu ievēlēt Jasperu Lindi (*Jasper Linde*, [b. g.]–1524), cienītu un centīgu garīdznieku, kura rosinātās reformas nāca par vēlu. Savas kalpošanas noslēgumā attīstību sākušajai Reformācijai nekādu atbalstu viņš nesniedza, bet arī nekavēja to.

Attīstītā tirdzniecība ar vācu (pārsvarā lejasvācu) zemēm nodrošināja dzīvu informācijas apriti, ideju apmaiņu un veidoja telpu, kurā līdzīgas strāvas nodrošināja savstarpēju pamatu.

Pirmsreformācijas kontekstā Livonija bija vācu valodas un kultūrtelpas ietekmēta, formāla Svētās Romas Impērijas sastāvdaļa un ar dzirdīgām ausīm baznīcas hierarhijas varas ierobežošanai, tāpēc īpaši uzņēmīga no vācu zemēm nākošajai idejiskajai kustībai — Reformācijai.

2.2.2. Tiešā Rīgas un Livonijas Reformācijas norise, 1522–1554

Līdz aptuveni 1560. gadam Livonija, kaut ārējās politikas ietekmēta, bija pati sev noteicēja. Šis arī ir pirmās, tiešās, Reformācijas norises konteksts, kurā izsekojamas divas fāzes — agrīnā⁴⁸ un nostabilizēšanās.

2.2.2.1. Agrīnā Reformācijas fāze, 1522–1525

Sākotnējai Rīgas un Livonijas Reformācijai Vitenbergas kustībā bija specifika. Luterā primāri ieklausījās universitāšu fakultātes un klosteri (kā garīgās pētniecības centri), tālāk ietekmējot valdniekus un pilsētas. Livonijā nebija universitāšu, un arī Eiropā (īpaši Prāgā un Rostokā) studējušo ietekme uz Livoniju bija pastarpināta, un nav ziņu par klosteru iesaisti, tāpēc bez valdošo aktivitātēm ievērojamākā loma bija jaunā administratīvi politiskā spēka — pilsētnieku — darbībai, īpaši Rīgā, Tartu un Tallinā.

Rīgai un Livonijai ar četriem ļoti zīmīgiem notikumiem izšķirošs bija 1522. gads, pirms kura nav ziņu par Reformācijas ietekmi, lai arī informācijas apmaiņa bija intensīva.

1. Pazīstamākais Reformācijas notikums ir 1522. gada 12. jūnija disputs starp Andreasu Knopki un franciskāņiem.
2. Rīgas rātes rakstvedis Johans Lomillers (*Johann Lohmüller*, 1483–1560) rakstīja vēstuli Dr. Mārtiņam Luteram. Sekoja

Rīgai un Livonijai veltītas vairākas reformatora atbildes un raksti (kopā 17).⁴⁹

3. Rīgā ieradās Silvestrs Tegetmeijers (*Sylvester Tegetmeyer*, 15. gadsimta beigās–1552), otrs redzamākais Rīgas reformators.
4. Valmieras landtāgā, Livonijas kārtu konsultatīvā sapulcē, vairāki baznīcas hierarhijas pārstāvji bez panākumiem mēģināja panākt apstiprinājumu Vormsas Dr. Mārtiņa Lutera nosodījumam.

Tādējādi Livonijā 1522. gadā bija viens no pirmajiem Vitenbergas Reformācijas nostiprināšanās panākumiem Eiropā, pirmo reizi vēsturē Livoniju no perifērijas izvirzot par notikumu “flagmani”. Ārpus Reformācijas teoloģiskās (idejiskās) ietekmes citas pārmaiņas vai lūzuma mūsdienu Latvijas teritorijas vēsturē nebija, notikumi turpinājās Livonijai jau pierastajā gaitā.

Rīgas un Livonijas Reformācijas ievērojamākā persona ir Andreass Knopke, kurš Livonijā ieceļoja jau kā nobriedis garīdznieks. Viņa saiknei ar Treptovas (pašlaik Tšebjatovas Polijā) latīņu skolu ir milzīga ietekme viņa turpmākajā dzīvē, jo tur viņš satika Johanu Bugenhāgenu (*Johannes Bugenhagen*, 1485–1558) — vēlāk vienu no Dr. Mārtiņa Lutera tuvākajiem domubiedriem un draugiem. Tieši caur Bugenhāgenu Knopkem bija saikne ar Vitenbergas Reformācijas vadītājiem Dr. Mārtiņu Luteru un Filipu Melanhtonu (*Philip Melancthon*, 1497–1560), un Bugenhāgens — Dānijas un Ziemeļvācu zemju reformators — ir atstājis savu pastarpināto ietekmi arī uz Rīgu un Livoniju.⁵⁰

Livonijas Reformācijas agrīnās fāzes notikumi turpināja un paplašināja atbalstu Reformācijai Vitenbergas tradīcijā ar diviem nereti izvērstiem elementiem — pāvesta atbalstītāju darbību un radikālās Reformācijas elementu.

1522. gadā domkapitula pāvesta atbalstītāji par arhibīskapa Jaspersa Lindes koadjutoru ievēlēja Johanu Blankfeldu (ap

1471–1527), kurš pēc Jaspera Lindes nāves 1524. gadā kļuva par arhibīskapu Johānu VII. Viņš bija ne tikai labi izglītots, bet arī ciešiem politiskajiem sakariem pāvesta kūrījā un ķeizara galmā. Johana VII baznīc-politiskos centienus kavēja viņa mēģinājumi stiprināt un absolutizēt arhibīskapa varu, kas viņu nostādīja pret mestru Valteru fon Pletenbergu (ap 1450–1535). Arhibīskaps, šīnī duelī zaudējis, bija spiests meklēt palīdzību Romā un brauciena laikā mira no slimības. Aktīvākie pāvesta atbalstītāji bija franciskāņi, kuri ceļoja pie pāvesta ar sūdzībām un panāca Svētās Romas imperatora nosodījumu Reformācijas gaitai Livonijā. Livoņi šīs darbības interpretēja kā nodevību un delegāciju arestēja. 1523. gadā tika nodedzināts franciskāņu Aizputes klosteris un rīdzinieki iebruka franciskāņu Rīgas namā.

Slavenākā un viena no nedaudzajām radikālās Reformācijas epizodēm Livonijā bija 1524. gada svētbilžu grautiņš Rīgā. Šī grautiņa iniciators Melhiors Hofmanis (ap 1495–1543), kurš, līdzīgi daudziem šī spārna pārstāvjiem, sākotnēji bija dedzīgs Dr. Mārtiņa Lutera atbalstītājs un popularizētājs, bet jau drīz viņu nosodīja un uzsāka patstāvīgas gaitas. Livonijā viņš aktīvi darbojās laikposmā no 1523. līdz 1526. gadam, bet vēlāk uzturēja ietekmi ar saziņas palīdzību.

Lai arī nereti viens vai otrs no šiem Reformācijas gaitas elementiem ir izcelts, ne Rīgas un Livonijas Reformācijas agrīnajā, nedz arī nostabilizēšanās posmā tie nespēja izšķīrošu lomu un saglabāja vien blakusparādības nozīmi Livonijas palikšanai Vitenbergas Reformācijas spārnā.

1525. gadā Rīgas un Livonijas Reformācija piedzīvo divus svarīgus notikumus, kas iezīmē agrīnā posma noslēgumu. Pirmais notikums ir tas, ka landtāgs Valmierā nolēmj nogaidīt Livonijas senjorvalsts Svētās Romas Impērijas lēmumu par reliģiskām domstarpībām, ar kuru Svētās Romas Impērija Špeierā lēma par valdnieku konfesijālo autoritā-

ti savās teritorijās nākamajā gadā (1526). Livoņu rīcība, izmantojot nogaidīšanas politiku, pauz nodomu veicināt Reformāciju un luterāņu pozīciju spēku.

Pieņemot šādu lēmumu, Livonijas konfederācija kļūst par pirmo Vācu Nācījas Svētās Romas Impērijas teritoriju, kurā tiek ieviesta konfesijālo tolerance, un atkal ieņem vadošu pozīciju Reformācijas politikā. Ordeņa mestram jau nākamajā gadā izdevās panākt visu Livonijas notikumos iesaistīto pušu pakļaušanos, tāpēc nogaidīšana liecina par viņa pasīvu atbalstu Vitenbergas Reformācijai.

Otrs 1525. gada notikums, kas stingri ierakstīts latviešu valodas un tautas vēsturē, ir šajā gadā Libekā konfiscētā luterāņu grāmata Livonijas vietējā valodā, visticamāk, vāciski un latviski, bet nevar arī pilnībā izslēgt iespējamību, ka tā ir bijusi līvu valodā.

1525. gadā noslēdzas agrīnā, izšķirošā, Rīgas un Livonijas Reformācijas gaita, konfederācijai paliekot pie Vitenbergas Reformācijas. Jau krietni vēlāku notikumu kontekstā jāpiebilst, ka tieši šajā posmā parādās latviešu valoda kā rakstu valoda, tiek sacīti pirmie sprediķi latviski (iespējams, arī līviski) un parādās pirmās grāmatas latviešu valodā.

2.2.2.2. Reformācijas nostabilizēšanās, 1525–1554

Otrais Reformācijas posms Livonijā ilgst teju 20 gadu garumā — līdz 1554. gadam. Tajā nav vēra ņemamu izrāvienu — Reformācija iesakņojās, pastāvot marginālām kustībām.

Reformāciju praktiski izplatīja aktīvi garīdznieki, no kuriem īpaši minams Rīgā starp 1527. un 1531. gadu dzīvojušais Johans Brīsmans (*Johann Briesmann*, 1488–1549). Savā īsajā uzturēšanās laikā viņš izstrādāja pirmo Livonijas dziesmu grāmatu un korigēja dievkalpojumu kārtību.⁵¹ Johana Brīsmāna darbs ir uzskatāms par latviešu luteriskās un arī laicīgās dziedāša-

nas tradīcijas visagrīnāko zināmo atskaites punktu. Vēl šajā posmā svarīgs bija latviešu kārtas mācītājs Nikolajs Ramms (*Nicolaus Ramme (Ramm)*), [b. g.]–1532), Rīgas Svētā Jēkaba baznīcas draudzes mācītājs un savā laikā atzīts sprediķotājs.

Otrajā posmā Rīga piedalās Svētās Romas Impērijas konfesiju politikā, 1541. gadā iestājoties luterisko valdnieku Šmalkaldes Aizsardzības līgā. Šajā laikā Livoniju, īpaši Kurzemi, sāk ietekmēt 1525. gadā Prūsijā pēdējā mestra Alberta (*Albert Hohenzollern*, 1490–1568) veiktā Vācu ordeņa sekularizācija. Valters fon Pletenbergs neseko šim paraugam un ļauj Livonijā pieaugt luterismam.

Ievērojamākā Romas pāvestu atbalstītajā Reformācijas kustība ir saistīta ar Rīgas arhibīskapiem, un to ietekmēja arhibīskapa persona. 1527. gadā mirušo Johānu VII katedrā nomainīja Tomass Šēnings (*Thomas Schöning*, [b. g.]–1539) un Brandenburgas Vilhelms (*Wilhelm von Brandenburg*, 1498–1563), kuru darbība un nelieli panākumi sava amata aizstāvībā ilgtermiņa panākumus pāvesta partijai nedeva. Livonijas arhibīskapa amata konfesionālo jautājumu politisko dienaskārtību ilustrē Brandenburgas Vilhelma — Prūsijas nu jau laicīgā luteriskā hercoga brāļa un Polijas karaļa brālēna — persona.

Rīgas un Livonijas Reformācijas nostiprināšanās posms noslēdzās 1554. gadā, kad landtāgs Valmierā lēma, ka konfesionālo politiku savā zemē nosaka valdnieks. Nākamajā (1555) gadā Augsburgas miera līgumā šo principu definē — "*cuius regio, eius religio*". Livonieši arī šajā brīdī ir bijuši soli priekšā notikumiem lielākā politikā, vēlreiz nostājoties plašākas telpas vēstures notikumu galvgalī.

Cetru gadu laikā līdz Livonijas karam (1558–1583) Livonijā nav nozīmīgu baznīcopolitisku notikumu. Vairums livoņu ir izvēlējušies luterāņus kā katoliskās Rietumu kristietības daļu, kas izveidojas Reformācijas laikā, un pārējām jaunajām konfesijām, tajā

skaitā jaunajiem katoļiem — Romas pāvesta atbalstītājiem — un radikālajam Reformācijas spārnam, neizdodas rast paliekošu atbalstu. Reformācijas konfesionālais jautājums te ir atrisināts, līdz pie tā pēc Livonijas kara atkal atgriežas Lietuvas-Polijas valsts, kura tajā laikā reģionā ieņēma arvien ievērojamāku lomu kā pāvesta varas atjaunotāja.

2.2.3. Reformācijas kontinuitāte, tās rezultāti un mantojums

Livonijas karā viduslaiku ritums Livonijā pārtrūkst, kad 1560. gadā Livonijas militārais spēks — ordenis — cieš iznīcinošu sagrāvi Ērgemes kaujā. Livonijas pašnoteikšanās beidzās, karā iesaistītajiem atraisījās rokas savas konfesionālās dienaskārtības noteikšanai. Aktīvu pretdarbību izrādīja Rīga, tomēr 1581. gadā bija spiesta padoties, un atkal neatkarīga kļuva vien uz pāris gadiem Kalendāra nemieru laikā.

Livonijas kara Zviedrijas, Maskavijas un Lietuvas-Polijas valsts plašākā reģiona ģeopolitiskā pretstāve daļēji atrisinājās 1721. gadā pēc Lielā Ziemeļu kara⁵² un pilnībā noslēdzās 1795. gadā ar Lietuvas-Polijas sadalīšanu. Šo laikmetu var periodizēt dažādi, bet, paturot prātā visas mūsu zemes (arī ar mūsdienu Igauniju) vienību Livonijas konfederācijā pirms Livonijas kara un visas mūsu zemes atkalapvienošanu zem vienas virsvaras 1795. gadā, ir pamats laiku starp 1560. un 1795. gadu sadalīt trīs posmos, no kuriem Reformāciju skar pirmie divi.

Sākotnēji tagadējā Latvijas teritorija (līdz ar mūsdienu Igaunijas dienvidu daļu) visa ir Lietuvas-Polijas valstī, kas to sadalīja divās hercogistēs — Kurzemes (ar Zemgali un Sēliju) un Pārdaugavas (Vidzeme, Latgale un Igaunijas dienvidi). Lietuvas-Polijas valdnieki jauniegūtajās teritorijās aktīvi atbalstīja pāvestu un līdz ar politiskajām izmaiņām sāka pārveidot konfesionālo karti. Tas Livonijā atsāka konfesionālās batālijas, tika dibināta pāvestam lojāla bīskapija, izdots pirmais saglabājies latviešu

iespieddarbs — Pētera Kanizija “katehisms” (1585. gadā) — un veicināta konversija (ticības maiņa).

Romas baznīcas ietekmes pieaugumu Lietuvas-Polijas virskundzībā Vidzemē pārtrauca zviedru panākumi, kad 1621. gadā viņi ieņēma Rīgu un nostiprinājās Pārdaugavas hercogistes ziemeļu daļā (Vidzemē un Igaunijas dienvidos). Izteikti luteriskā Zviedrija Romas baznīcas darbību Lielvidzemē pārtrauca, un te luterisms palika par dominējošo konfesiju. Romas konfesionālā politika turpinājās Latgalē, kur ar aptuveni 1697. gadu pārsvaru guva Romas baznīca, nostabilizējot pāvesta kristietības daļas dominanci reģionā turpmāko gadu desmitu laikā.⁵³

Līdz ar to 18. gadsimta sākums ir Reformācijas kontinuitātes noslēguma laiks, kurā noslēdzās Reformācijas laika starpkonfesionālā situācija.

2.3. Priekšlikumi Rīgas un Livonijas Reformācijas periodizācijai

Periodizācija ir pakļauta vairāku lielu kustību — politiskās (šīnī gadījumā arī baznīcpolitiskās), idejiskās (šīnī gadījumā — arī teoloģiskās) un citu jomu nozīmīgas attīstības — mijiedarbībai. Mūsu zemes vēstures periodizācija, iekļaujoties ļoti parocīgā ģeogrāfiskajā konstantē, politiski noformējās ar Livonijas konfederācijas izveidošanos. Šis periods ir Latvijas viduslaiki, kurus pārrāva Livonijas karš.

Izsekojot Rīgas un Livonijas Reformācijas notikumu gaitai, izceļas divi lieli posmi: tiešā (1522–1554/1580) un pastarpinātā (ap 1580–18. gadsimta beigas) Reformācija. Pirmajā posmā var iekļaut laiku, kurā Reformācija Rīgā un Latvijā notika pārsvarā iekšējo notikumu attīstībā un kurā Livonijas telpā primāri nostabilizējās Vitenbergas Reformācija. Šis laiks, savukārt, iedalās divos apakšposmos — agrīnā Reformācija (1522–1525) un Reformācijas nostabilizēšanās (1526–1554/1580) laiks. Pastarpi-

nātās Reformācijas vēsture sākas ar jauno valdnieku (ārējiem) pasākumiem Reformācijas laikā nostiprinātās pirmsreformācijas katoliskās kristietības kārtības revīzijā. To var sīkāk iedalīt Lietuvas-Polijas vienvaldības laikā (ap 1580–1621) un Zviedrijas ienākšanas periodā (1621–1710), kas noslēdzās ar zviedru laiku aiziešanu. Visam posmam baznīcpolitiski un teoloģiski raksturīgas Reformācijas laika konfesionālās pretrunas, kuru atrisinājums ievieļ pat mūsdienu Latvijā pamanāmu zīmi.

Atsevišķs jautājums ir politisko un citu veidu elementu mijiedarbība, tomēr šajā ziņā mūsdienu Latvijas teritorijai arvien ir piemītusi Eiropas perifērijas specifika, jo rakstā apskatītajā laikā daudzas jau viduslaikos iedibinātās kārtības — pilsētu tiesības, ekonomiskais modelis utt. — mainījās maz. Perifērijas ierobežotību Livonija pārvar ar trim Reformācijas izrāvieniem: 1522. gadā Rīga ir pirmā ārpus mūsdienu Vācijas teritorijas esošā Vitenbergas Reformāciju atbalstošā pilsēta; 1525. gadā tiek pieņemts piesardzīgais landtāga lēmums par konfesionālās izvēles nodošanu valdnieka ziņā; un 1554. gadā, gadu pirms “Augsburgas miera”, tiek pieņemts landtāga lēmums, kas galīgi apstiprina šādu politiku.

Secinot — Reformācija kā idejiska (teoloģiska) latīņu kristietības kustība Rīgā un Livonijā Rietumu katoliskās baznīcas šķelšanās rezultātā palika Vitenbergas Reformācijas tradīcijā. Citas ietekmes Livoniju neskāra, tāpēc līdz politiskajai izmaiņai — Livonijas karam — periodizācija visprecīzāk iekļauj Reformāciju mūsu zemes viduslaiku posmā, kā tas arī ir diezgan bieži minēts vēstures darbos.

*Raksts ir recenzēts.
The article is peer-reviewed.*

Avoti un piezīmes

- ¹ Slenczka R. Andreass Knopkens un reformācija Livonijā. Ievads viņa 1522. gada 24 tēžu un 1524. gada "Vēstules romiešiem skaidrojums" tulkojumam latviešu valodā. Grām.: Knopkens A. *Vēstules romiešiem skaidrojums, ko kistrinietis Andreass Knopkens ir priekšlasījis livoniešiem Rīgā, kur viņš ir draudzes gans. 24 tēzes disputam 1522. gadā Sv. Pētera baznīcā*. Rīga: Profesora Roberta Feldmaņa fonds, 2017, 321 lpp.
- ² Feldmanis R. *Latvijas Baznīcas vēsture*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2010, 423 lpp.: 102, 107, 108.
- ³ Rakstā līdzās termina "baznīca" ierastam lietojumam, attiecinot to uz kādu baznīcas struktūru, termins ar lielo sākumburtu lietots, runājot par Baznīcu kā klasiskās kristīgās teoloģijas jēdzienu, apzīmējot visu kristiešu kopumu, jau šeit cauri laikam un telpai apvienotos Jēzum Kristus ticīgos. Sal.: Lutera M. *Lielais katehisms*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2010, 100.–103. lpp.
- ⁴ Sal.: Evans R. J. *In Defense of History*. New York, NY; London: W. W. Norton & Company, 2000, pp. 131–134; Collingwood R. G. *The Idea of History*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1994, p. 281.
- ⁵ Nacionālā enciklopēdija. Bleiere D. Vēstures periodizācija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/88246-v%C4%93stures-periodiz%C4%81cija> Sk. 2022. g. 11. apr.
- ⁶ Populārāko stāstu par tēžu pienaglošanu 20. gs. apšaubīja, un tam varētu būt pamats. Vairāk: Brehts M. *Mārtiņš Lutera: Viņa ceļš uz reformāciju 1483–1521*. 1. sēj. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2018, 217.–219. lpp. Pašas tēzes jeb "Aicinājums uz disputu par indulgenču sludināšanas pamatojumu" ir publicēts: *Dr. Mārtiņa Lutera darbu izlase*. 1. sēj. Lauciņš V. (sast.). Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2019, 47.–58. lpp.
- ⁷ Kolb R., Arand C. P. *The Genius of Luther's Theology*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2008, pp. 33–35.
- ⁸ Te nodalītas organizētas karadarbības no individuālam (pārsvarā pāvesta partijai nepiekrītošo) ticīgo vajāšanām, kas sākās jau 1520. gados.
- ⁹ Sander A. *Ordinatio Apostolica: Studien zur Ordinationstheologie im Luthertum des 16. Jahrhunderts*. Bd. I. Innsbruck: Tyrolia, 2002, S. 9.
- ¹⁰ *An Encyclopedia of Religion*. Ferm V. (Ed.). New York, NY: Philosophical Library, 1945, p. 130.
- ¹¹ Hiršs I., Hirša S. *Reliģisko terminu vārdnīca*. Rīga: Kristīgās vadības koledža, 2008, 98. lpp.
- ¹² Piemēram, hindusims, kurā pastāv reliģiska pluralitāte, inkluzivitāte. Sal.: Klīve V. V. *Ticības ceļos*. Rīga: Zinātne, 1995, 41. lpp.
- ¹³ Piemēram: *Katehēze jeb Mācības grāmata īstenas ticības biedriem*. Sičevskis J. (atb.). Rīga: LPB Sinodes izdevniecības nodaļa, 2015, 12. lpp. Mūsdienu teoloģijās daudzviet tiek meklētas šīs ekskluzivitātes "robi", iespējas diskusijai par to. Piemēram: *Katoliskās Baznīcas katehisms*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 2000, 231. lpp., § 847.
- ¹⁴ Sal.: Kelly J. N. D. *Early Christian Doctrines*. London/New York, NY: Continuum, 2003⁵, p. 190.
- ¹⁵ Raksta autors latviski ierasto apzīmējumu "pareizticīgā", lietojot attiecībā uz teoloģiju un baznīcu, izšķīrās aizvietot ar "pravoslāvu" divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, tāds ir šīs konfesijas viens no pašapzīmējumiem (piemēram, oficiālās šīs baznīcas tīmekļvietnes Latvijā adrese ir www.pravoslavie.lv). Otrkārt, termins "pareizticība" ar pretenziju uz pareizumu ir absolūtā vairuma kristīgo konfesiju mērķis un pašizpratne, un tāpēc tā baznīcopolitiska

- lietojums ir teoloģiski ambiciozs un divdomīgs, lai arī cik iesakņojies mūsu valodā tas būtu.
- ¹⁶ Sal.: Taivans L. G. *Teoloģijas vēsture*. 1. sēj. Rīga: Ceļš, 1995, 155.–157. lpp.
- ¹⁷ Pravoslāvā teoloģija arvien runā par “katoliskumu” (“*katolichnost*”) kā par baznīcas vispārējo, nevis ar konkrētu (Romā, *katolicheskaia cerkov*) baznīcu saistītu apzīmējumu. Sk.: Bulgakov S. *O Pravoslavii*. Moskva: Terra, 2002, s. 89.
- ¹⁸ Slenska R. *Baznīcas teoloģiskā atbildība: pamati, kritēriji, robežas*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2004, 160. lpp.
- ¹⁹ Freudenfelds K. *Kristīgās baznīcas vēsture*. Rīga: Valters un Rapa, 1936, 115.–119. lpp.
- ²⁰ Sal.: *The Church from Age to Age: A History from Galilee to Global Christianity*. Engelbrecht E. A. et al. (Eds.). Saint Louis, MO: Concordia Publishing House, 2011, p. 372.
- ²¹ Gonzalez J. L. *The Story of Christianity*. Vol. 2: The Reformation to the Present Day. Peabody, MA: Prince, [b. g.], p. 110.
- ²² Sk.: Vaivods J. *Katoļu baznīcas vēsture Latvijā*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1994, 502 lpp.: 177.
- ²³ Sk.: Oberman H. A. *The Reformation: Roots and Ramifications*. Edinburgh: T&T Clark, 1994. Atsauce ņemta no: Oberman H. A. *The Impact of the Reformation*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans, 1994, p. 180.
- ²⁴ Wengert T. J. *Reading the Bible with Martin Luther*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013, pp. 4, 18, 55.
- ²⁵ Heglunds B. *Teoloģijas vēsture*. Rīga: Augsburgas institūts, 2003², 218.–220. lpp.
- ²⁶ Uzskata, ka aptuveni puse kristietības, t. i., ap 1,3 miljardi kristiešu, ir saistīta ar Romas baznīcu.
- ²⁷ *Kristietības vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 373. lpp.
- ²⁸ Mūsdienās par globāli pazīstamās pentakostālās jeb Vasarsvētku kristietības (ietverot aptuveni ceturto daļu no visiem, t. i., 500–600 miljonus kristiešu) konfesionālo klasifikāciju tiek debatēts. Lai arī radusies un izaugusi no radikālā protestantisma, tādēļ nereti tam pieskaitīta, tā tik ievērojami atšķiras no protestantisma (liturģiski un citādi), ka būtu jāatzīst par savpatu grupu.
- ²⁹ Loze B. *Mārtiņš Luters: ievads Lutera dzīvē un darbos*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2008, 112. lpp.
- ³⁰ Sk.: Luther M. *Dr. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Bd. 8. Weimar: H. Böhlau, 1889, S. 685; Luther M. *Dr. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Bd. 31/1. Weimar: H. Böhlau, 1913, S. 174.
- ³¹ Vairāk: Kolb R. *Martin Luther as Prophet, Teacher, and Hero: Images of the Reformer, 1520–1620*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 1999, p. 278. Tulkota arī latviešu valodā.
- ³² Kornēlija Jansena (*Cornelius Otto Jansen*, 1585–1638) mācības un tās piekritēju kustība, kurai bija vairākas paralēles gribas nebrīves jautājumā ar Dr. Mārtiņa Lutera ieskatiem un kuru 17. gadsimtā, galvenokārt Francijā un mūsdienu Beļģijā, pāvesti nolādēja.
- ³³ Sal.: Loze, *op. cit.*, 238. lpp.
- ³⁴ Sk.: Wadensjö B. *Toward a World Lutheran Communion*. Uppsala: [b. i.], 1970, p. 17–48.
- ³⁵ Vikipēdija. Latvijas vēsture. https://lv.wikipedia.org/wiki/Latvijas_v%C4%93sture Sk. 2022. g. 11. apr. Līdzīgs periodizējums ir arī skolā apgūstamajā vēstures nodarbību materiālā “Mācību vadības platformā “Uzdevumi.lv”” (Uzdevumi.lv. Latvijas vēsture.

- <https://www.uzdevumi.lv/p/latvijas-vesture> Sk. 2022. g. 11. apr.), kur Reformācija aplūkota 7. klases VI tematā "Vidzeme un Latgale Jauno laiku sākumā".
- ³⁶ Nacionālā enciklopēdija. Klišāns V. *et al.* Latvija. <https://enciklopedija.lv/skirklis/121992-Latvija> Sk. 2022. g. 11. apr.
- ³⁷ Reformācijas norise Latvijas teritorijā aprakstīta atsevišķā šķirklī, taču tas periodizācijas apskatam šajā rakstā nenoder.
- ³⁸ Zālītis F. *Latvijas vēsture vidusskolām*. Rīga: Valters un Rapa, 1937^s, 404 lpp.
- ³⁹ *Latvijas PSR vēsture: No vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām*. 1. sēj. Drīzulis A. (galv. red.). Rīga: Zinātne, 1986, 400 lpp.
- ⁴⁰ Balodis A. *Latvijas un latviešu tautas vēsture*. Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds, 1991, 431 lpp.
- ⁴¹ Butulis I., Zunda A. *Latvijas vēsture*. Rīga: Jumava, 2010, 207 lpp.
- ⁴² Feldmanis, *op. cit.*
- ⁴³ Vaivods, *op. cit.*
- ⁴⁴ Straubergs J. *Rīgas vēsture*. [b. v.]: Grāmatu draugs, [b. g.], 480 lpp.
- ⁴⁵ Nacionālā enciklopēdija. Misāns I. Latvijas teritorija pēc Krusta kariem, vēlie viduslaiki. <https://enciklopedija.lv/skirklis/5027-Latvijas-teritorija-pēc-Krusta-kariem,-vēlie-viduslaiki> Sk. 2022. g. 25. marts.
- ⁴⁶ Sk.: Stradiņš J. *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Rīga: Latvijas vēstures instituta apgāds, 2012, 69.–98. lpp.
- ⁴⁷ Palmers A. *Baltijas jūras valstu un tautu vēsture*. Rīga: Atēna, 2007, 77., 91.–95. lpp.
- ⁴⁸ Sal.: Pakuls V. O. Livonijas Reformācijas tēvs Silvestrs Tegetmeijers: viņa dienasgrāmatas fragments. *Ceļš*. 1996, 48: 66–84 (67).
- ⁴⁹ Taimiņa A., Kļaviņš K. *Ticība un neticība Livonijā: Mārtiņš Luters un Matiass Knutsens*. Salzburg: Verlag Kaspars Kļaviņš, 2013, 22. lpp.
- ⁵⁰ Slenczka, *op. cit.*, xxi. lpp.
- ⁵¹ Vanags P. *Luterāņu rokasgrāmatas avoti: Vecākā perioda (16. gs.–17. gs. sākuma) latviešu teksti*. Stokholma: Memento; Rīga: Mantojums, 2000, 12.–14. lpp.
- ⁵² Sk.: Nacionālā enciklopēdija. Barzdeviča M. Zviedru laiks Vidzemē un Inflantijā. <https://enciklopedija.lv/skirklis/22229-Zviedru-laiks-Vidzemē-un-Inflantija> Sk. 2022. g. 31. marts.
- ⁵³ Norkārklis R. Protestanti un austrumu kristieši Latgalē Polijas-Lietuvas valdīšanas laikā, 1582 – 1772. *Ceļš*. 2011, 61: 147–178 (152 ff.).

Par autoru

Baznīcas vēsturnieks *Dr. theol.* **Voldemārs Lauciņš** darbojas Luterisma mantojuma fonda (*Lutheran Heritage Foundation*) Latvijas nodaļā kā valdes loceklis un zinātniskais redaktors. V. Lauciņa zinātniskās intereses iekļauj Dr. Mārtiņa Lutera dzīvi un darbību, agrīno Vitenbergas (luterisko) teoloģiju, 16. gadsimta Reformācijas vēsturi, Baznīcas vēsturi Latvijā, īpaši 19. un 20. gadsimta miju, un luteriskās baznīcas un Latvijas Republikas valsts un baznīcas attiecības.

About the Author

Church historian *Dr. theol.* **Voldemārs Lauciņš** works as a member of the board and scientific editor of the Latvian branch of the Lutheran Heritage Foundation. Scientific interests:

the life and work of Dr. Martin Luther, the early Wittenberg (Lutheran) theology, the history of the Reformation in the 16th century, the history of the Church in Latvia, especially at the turn of the 19th/20th centuries, and the relationship between the Lutheran Church and the State of Latvia.

PERIODISATION OF REFORMATION IN RIGA AND LIVONIA IN LATVIA'S HISTORY

Voldemārs Lauciņš

vlaucinsh@inbox.lv

Summary

Keywords: *Reformation, history of Latvia, history of the Church, history of theology and ideas*

Periodisation of the Reformation in Riga and Livonia in the history of Latvia and the Church of Latvia is multi-layered. In general history, the issue of the general periodisation of the Reformation has been dealt with in different ways, guided by political and economic tendencies (or their absence), etc., and in general the Reformation fits in the final phase of the Middle Ages, which in Latvia coincides with the end of the Livonian Confederation. From a local point of view, the Reformation of Riga and Livonia was in continuity with the general historical to flow in time of our country, which was then the periphery of Western Europe. The Reformation concludes this stage with an intra-ecclesiastical (theological) choice to remain in the Wittenberg tradition of Catholic Christianity. However, the activities of the Reformation did not run short and are also reflected in the continuity of the Reformation, when, especially as a result of the influence of the Lithuanian–Polish conversion policy, the Roman (so-called Catholic) tradition of Catholic Christianity enters Latgale. Thus, Riga and Livonia were and remained almost unchanged in the status quo of their church state, in which changes were introduced only with the active Reformation of the Pope in the Lithuanian–Polish state almost half a century later.

During the preparation of the article, it has been established that separation of the Reformation as an isolated phenomenon is not justified, unless it is a matter of the history of ideas and theology, since the Reformation undoubtedly brought new, hitherto unusual features to the theology. The changes are political, the top leadership changes, forming a clear periodisation in the history of our country, also with an indirect influence of the Reformation. Whereas there are practically no changes in the economic development of our country. In a much broader context, the uniqueness of the Reformation of Riga and Livonia is that it has been the “flagship” of historical events on three particular occasions.